

Ordu, Siyaset ve Demokrasi

Demokrasi kavramı nasıl tanımlanırsa tanımlansın, eğer bu tanımlarda parametrelerimizden en az birisi devlet karşısında, devlete rağmen; toplumdaki bireye kadar uzanan zatiyetlerin haklarını kuşatmıyorsa, bu tanımlar bize demokrasiyi yeterince anlatmayacaktır.

Devlet ve toplum karşıtlığının, siyasal bilinç düzeyinde algılanmadığı toplumlarda demokrasi ciddi bir sorun olarak yaşıyor demektir. Bu karşıtlığın bilinç düzeyinde algılanması, demokratik zihniyetin varoluş şartını teşkil eder. Eğer böyle bir karşıtlığın varolup olmadığı tartışılıyor ise, böyle bir toplumda demokrasinin kurallarını, demokrasinin şekli unsurlarını, hatta demokratik teamülleri tartışmak çok anlamlı olmayacaktır.

Türkiye’de demokrasi tartışması yapanların en önemli eksikliği, bu yönüdür. Bu eksikliğin tesadüf bir eksiklik değil, bir toplumsal zihniyet biçiminden kaynaklandığının altını tekrar çizmek gerekiyor. Türkiye’de “devletçiliğin” ideolojik karakterini başka bir yerde değil, bu zihniyet probleminde yakaladığımız takdirde, demokratlığın zorluğunu, demokrasiyi inşa etmenin güçlüğü de, daha kolay kavrayabiliriz.

Bu problematik içerisinde “ordu” nerede durmaktadır veya ordunun yapısal sorun içindeki yeri neresidir diye sorulduğunda, daha üretken bir noktaya ulaşılabilir.

Asker ve Devlet

Şüphesiz askerler devletten önce vardılar, hatta devletin basit şekli, savaşçı göçebe topluluklardaki askerî hiyerarşinin kurumlaşmasıyla oluşmuştur denebilir.

Burada konuya tarihsel gelişiminden öteye, “devlet ve asker” arasındaki ilişkilerin demokrasi bağlamındaki konumunu tanımlayabilmek açısından bakınca, ilk tespit etmemiz gereken nokta şudur: Modern devletlerde askerlik veya bir kurum olarak ordu, devletin uzmanlaşmış ve görev alanı sınırlandırılmış bir kurumdur. Genel olarak bir siyasal yapıda ordunun iki fonksiyonundan bahsedilebilir. Bunlardan birincisi, devletin hükümler hakkının fiziki garantisi veya teminatı; ikincisi ise, devletin siyasal karakterinin verdiği meşruiyet anlayışıyla, devletin yapısının fizikî garantörlüğünü temin etmektir. Dikkat edilirse, burada üzerinde durulan iki noktadan birincisi dışarıya karşı, yani devletlerarası ilişkiler düzeyinde hükümler alanını kapsarken; ikinci nokta, toplumla devlet arasındaki ilişkilerde varolan meşruiyet anlayışıyla devlete karşı “toplumdan gelen”, devletin biçimini değiştirmeye yönelik hareketlere karşı bir fizikî güç kullanma hakkını ihtiva etmektedir.

Bütün sorun burada “meşruiyet anlayışı” veya siyaset yapmanın “meşruiyet”inde toplanmaktadır. Bu sorundan iki çıkış yolu bulunmaktadır. Birincisi, otoriter devletlerde başlayıp totaliter devletlere kadar uzanan anti demokratik devlet

biçimlerinin bulunduğu çıkış yolu veya siyaset anlayışıdır. İkinci yol ise, demokratik devletin bulunduğu çıkış yoludur. Birinci tipteki devletlerde devlet, kendi ideolojik yapısını ve otoritesini elinde bulunduran veya siyaset yapma hakkını tekelinde tutanları ve orduyu, değişim isteyen toplumsal muhalefete karşı bir baskı aracı olarak kullanmayı meşru görürken, demokratik yaklaşımda durum tamamen farklıdır. Siyaset etme hakkı bir siyasal hak olarak bütün topluma ait olduğu için, böyle bir toplumsal talebin, yani muhalefetin bastırılması zaten düşünülemez. Çünkü muhalefet etme hakkı bizatihi demokrasinin yapısal bir ögesidir. Diğer taraftan modern demokratik devlet, ideolojik bir dogmayı esas almadığı, aksine toplumsal çoğulculuk temelinde bir meşruiyet anlayışına sahip olduğu için, ordu bu anlamda baskı aracı olarak herhangi bir fonksiyona sahip değildir.

Demokratik devletlerde ordunun ancak demokrasi dışı, yani temel hak ve özgürlükleri yok etmeye yönelik hareketlere, militer hareketlere karşı veya siyasi iktidarın demokrasi dışı bir yöntemle değiştirmeye kalkışan militer güçlere karşı bir savunma aracı olarak hareket etme görevi vardır. Dolayısıyla ordu siyasal işlevi olan bir kurum değil, demokratik otoritenin siyasal işlevlerini yerine getirmesini veya bütünüyle siyaset kurumunun işleyişini gözetken, demokratik otoritenin, yani "seçilmişlerin denetiminde" fiziki bir güvenlik unsurudur.

Kısaca ordunun siyaset yapma, siyasete katılma ya da siyasal süreci etkileme gibi, siyasetin belirlenmesine yönelik bir fonksiyonu olmadığı gibi, demokratik meşruiyet anlayışında orduya "siyasal bir alan" da tayin edilmemiştir.

Buraya kadar söylediklerimizden şu neticeleri çıkarmak mümkün görünmektedir.

1- Ordu kurum olarak devlet içinde fiziki güç sahibi olan bir kurum olmasına rağmen, bu fiziki gücün kime karşı hangi şekillerde kullanılacağı, siyasal rejimin karakteri tarafından belirlenecek bir sorundur.

2- Ordunun siyasete katılması veya siyaset dışı tutulması veya zaman zaman siyaseti belirleyecek düzeyde siyasete katılması, devlet-toplum ilişkilerinin, devletten topluma doğru belirlendiği bir siyasal gelenekle ilgili bir olgudur. Bu tarz toplumlarda devlet-toplum karşıtlığı bir siyasal bilinç haline dönüşüp, toplum tarafından belirlenen "devlet" yapısı şekillendirilemedikçe, toplumun siyaset etme hakkına, devlet içindeki kurum ve gruplar el koyacak veya tasarruf edeceklerdir.

3- Devlet ve toplum arasındaki ilişkilerin belirlendiği bir önemli boyut da ideolojik alandır. Siyasal meşruiyet anlayışı devlet ve toplum bilinci, siyasal kültür gibi çeşitli faktörlerin etkileşiminden oluşan bir alandır. Eğer siyasetin meşruiyeti bir "devlet ideolojisi" tarafından belirleniyorsa, burada devletin içindeki kurumlar bu ideolojinin işlevsel olması açısından siyasete katılmaktan geri kalmazlar. Bu durumda siyasal meşruiyet bir "demokratik meşruiyet krizi" içinde bulunuyor demektir.

Türkiye'de Siyasetin Sahası

Yukarıda çizmeye çalıştığımız teorik çerçevenin Türkiye'de ordu ve siyaset ilişkilerini olduğu kadar, demokratikleşme sorununu anlamak bakımından da yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Türkiye toplumu "tarihsel bir imparatorluğun" siyasal yapısından yeni bir yapıya geçerken, karşılaştığı sorunlar, imparatorluktan devralınan "siyasal kültürün" temelleri üzerinde varlık kazanmışlardır. Unutulmamalıdır ki, Cumhuriyetin kurucu kadroları bütünüyle İmparatorluğun askerî ve sivil bürokrasisinden gelmedir. Bu durum onların bir siyasal rejimi değiştirme çabalarıyla çelişmez. Çünkü onlar devralınan "siyasal kültürün davranış modellerini" benimsemiş veya bu gelenek içinde yetişmişlerdir. Bu davranış modelinin esas dikkat çeken hususiyeti devletle bütünleşmiş, bir başka ifadeyle toplum devlet karşıtlığının bilinç düzeyinde oluşmadığı bir zihniyet yapısıdır. "Devlet toplumun kendisi ve cisimleşmiş halidir" anlayışı, "kutsal devlet" ideolojisinin temel fikrini teşkil eder.

Bu durum, devleti kutsayan güçlü, ideolojik bir aygıt yaratır. Bu, geçiş sürecinde, ideolojik aygıtın alanını genişletmiş, siyasal meşruiyet anlayışının-bir liberal anayasacılık hareketinin veya siyasal özgürlükler hareketinin bilincine sahip olmayan siyasal kültürümüzde-sınırlarını belirleyecek bir etkinlik kazanmasına sebep olmuştur. Kısaca devlet meşruiyetini toplumsal bir sözleşmeyle toplumdan almadığı için, siyasal meşruiyeti de dayandığı ideolojik unsurlarla belirleyecek bir yapıda teşekkül etmiştir. Buradaki siyasal aktörlerin, sivil orijin yerine, bürokratik orijinli olmalarının

önemli bir rolü olduğu unutulmamalıdır.

Bu çerçevede ele alınınca, 27 Mayıs'tan 12 Eylül'e kadar uzanan ordunun aktif siyaseti belirleme girişimi olan darbeleri tanımlamak ve anlamlandırmak daha anlaşılır olacaktır. 27 Mayıs halkın oylarıyla seçilmiş ilk başbakanı idama götürürken, aslında devlet kendi meşruiyet alanı içerisinde kendine göre doğru olanı yapmıştır; yani "ideolojik meşruiyet alanına saldırı" anlamına gelen "demokratik bir talebi" reddetmek üzere harekete geçmiştir. O halde burada ordu, devletin ideolojik meşruiyet alanının savunma aracıdır. Ve bu meşruiyet alanı içerisinde böyle bir rol oynamıştır.

27 Mayısçıların yaptıklarını 10 yıl sonra 12 Martçılar ve 20 yıl sonra 12 Eylülcüler daha açık bir gerekçeyle tekrar etmişlerdir. 28 Şubat sürecinde bu durum, çok daha berrak bir şekilde kendini göstermiştir.

Türk toplumunda siyasetin belirlenmesinde askerin oynadığı rol veya ordunun belirleyici müdahaleleri veya ordunun müdahale dışı yöntemlerle siyasete etkileri devletin meşruiyet anlayışı ve devletin ideolojik boyutunda düğümlenen sorunlar olarak anlaşılabilir. Bu ideoloji, "devletin topluma karşı korunması", bir başka ifade ile devletin demokratikleşmesine karşı, ideolojik bir tutumdur veya ideolojik tortudur ve bugüne kadar yapılan müdahaleler de gücünü bu yapıdan almaktadır.

Netice olarak şu tespitleri yapabiliriz.

1- Türkiye'de ordu-devlet ilişkileri "devletin ideolojik meşruiyeti" kavramı içerisinde ele alınması gereken bir sorundur. Bu ideolojik misyon sadece ordudan kaynaklanmamaktadır. Anti demokratik siyaset geleneğinden güç almaktadır. Zaten askeri müdahalelerde bu çerçevede kendi gerekçelerini ifade etmişlerdir. O halde Türkiye'de demokratik devlet projesi, bu noktadan başlamalıdır.

2- Türkiye'deki anti demokratik ideolojinin beslediği siyasal kültürün bugün üretildiği yer, medyatik ortam ve aydın-bürokrat komüniteleridir. Kısaca ordunun siyasetle ilişkisinin üretildiği "ideolojik yapı" ordu dışı alanlarda geliştirilmektedir. Sivil toplumun gelişmesine karşı böyle bir ideoloji vasıtasıyla devletle ittifak arayışından başka bir şey olmayan "sol Kemalistler", 27 Mayısçılar, 12 Martçılar ile 12 Eylülcü "sağ Kemalistler" aslında milli mücadelede kurulan meclisin "sivil yöntem"ini reddetmekten başka bir şey yapmamışlardır. Bu durumda demokratik devlet projesinin üretileceği alan, devlet değil, devlet dışındaki sivil unsurların gelişmesiyle, bu alandaki tortulara karşı sivil inisiyatifin güçlenmesiyle oluşacak ortamda genişleyecektir.

3- Türkiye'de askerin siyasetin dışında kalması meselesi, devletin sivil meşruiyet anlayışında, yeni bir zihniyet yapısında yapılanmasını gerektirmektedir. Çünkü sorun bu anlayışı değiştirmeden çözülemeyecektir. Cumhuriyet tarihinde ordunun bütün siyasete katılma, etkileme ve belirleme gibi girişimleri yeni bir meşruiyet anlayışı ile toplumsal sözleşmeye duyulan ihtiyaca cevap vermemekten kaynaklanmaktadır. Demokratik Türkiye, devlet-toplum karşıtlığının bilinciyle böyle bir değişimi kapsayacak düzeyde ortaya konulduğu zaman güçlenecek, ordu ve siyaset ilişkileri de çağdaş demokrasilerden farklı olmayacaktır.